

Свобода волі: новітні наукові парадигми

Вінницький національний технічний університет

Анотація

В даній роботі розглядається позиція щодо свободи волі з точки зору 3 наук: біхевіоризм, фізика, медична фізіологія.

Ключові слова:

Свобода волі, біхевіоризм, стимул, квантова механіка, свідомість, підсвідомість

Abstract

This paper examines the position on free will in terms of 3 sciences: behaviorism, physics, medical physiology

Keywords:

Free Will, Behaviorism, Incentive, Quantum Mechanics, Consciousness, Subconscious

Вступ

Так чи інакше протягом свого життя людина замислюється: чи є її вибір власним, чи, можливо, він нав'язаний кимось або чимось іншим. Частіше всього, це питання ставиться в глобальному плані, а при невеликому аналізі людина доходить думки, що це неважливо або розглядає це питання з тої точки зору, яку пропонує той чи інший науковий підхід. Тому далі ми розглянемо кілька позицій щодо свободи волі в різних наукових колах.

Свобода волі: позиція біхевіоризму

Біхевіоризм – це вчення, яке стверджує, що поведінка людини визначається зовнішніми факторами. На початку існування біхевіоризму його засновниками була висунута ідея, що поведінку людини можна описати за допомогою формули ($S \Rightarrow R$), «стимул - реакція». По мірі розвитку біхевіоризму деякі вчені дійшли висновку, що не все можна описати за допомогою цієї формули. Тому було вирішено додати до формули ще одно змінну. I – описує психічні процеси, які відбуваються в індивіда що розглядається. На основі формули ($S \Rightarrow I \Rightarrow R$) було створено нейробіхевіоризм. Хоча і жорсткі біхевіористи, прихильником яких я себе позиціоную, і стверджують, що за наявності всієї інформації: генетичний код людини, інформація на проміжку всього життя людини (буває, що проміжку часу «З відколи я себе пам'ятаю, до теперішнього часу» не вистачає) тощо; все можна описати за допомогою формули ($S \Rightarrow R$), вони не сперечаються з нейробіхевіоризмом, тому що в деяких випадках, для спрощення, зручніше використовувати формулу ($S \Rightarrow I \Rightarrow R$).[1]

Доказ того, що вибору в нас немає, багато. Ось кілька прикладів:

1. Якщо людина зросла в соціумі, який дуже несхожий на наш, то ця людина буде жити в любові за локальним місцевим смаком. Прикладом цього є деякі африканські племена, де жінки не носять верхнього одягу і ходять з відкритою груддю весь час. Там сформувався інші критерії сексуальності і, відповідно, краси. Тому, можна сказати, що така річ, як краса – не більше як міф. Це річ яка приходить з досвідом. Люди навчаються любити інших людей різної зовнішності, різних типів за збірним образом з фільмів, книг, оточення тощо.
2. Якщо одну людину (об'єкт дослідження) завжди будуть ображати люди якогось конкретного (схожого) типу: за способом мовлення, схожим зовнішнім виглядом, схожою поведінкою тощо, то наш об'єкт дослідження буде остерігатись (поводитись певним чином), коли помітить в нових знайомих схожі типи. Тобто в об'єкта виробляються певні рефлексії. Це також пояснює стереотипи.
3. Якщо людина з'їла якусь ягоду і в неї виник біль в животі, вона не захоче куштувати цю ягоду ще раз (за умови того, що в неї є інший вибір їжі). Це чудово і наочно демонструється еволюцією [2].

Навіть ті люди, котрі гаряче відстоюють позиції існування свободи волі, все одно навчають своїх дітей поводитись певним чином за певних обставин, соціумів, подразників. Можна привести слова засновника біхевіоризму Джона Вотсона: «Дайте мені дюжину здорових дітей, фізично розвинених, і я гарантую, що якщо отримаю для їх виховання обрані мною зовнішні умови, то, обравши будь-кого з них, я зроблю, за мого бажання, будь-якого спеціаліста: лікаря, юриста, артиста, успішного підприємця і, навіть безхатка і крадія, незалежно від його таланту, схильності, бажання, здібностей, покликання, національності» [1].

Підбиваючи підсумки щодо позиції біхевіоризму, можна висунути наступне твердження. Свобода волі – це гордина людини, впевненість, що вона - єдиний об'єкт у світі, який не реагує на певні зовнішні стимули [2].

Свобода волі та детермінізм у фізиці

На початку 20-го століття в фізиці з'явилась нова революційна концепція сприйняття світу: квантова механіка. Цей розділ фізики не є визначеним до кінця в тому плані, що існують кілька інтерпретацій щодо того, як сприймати і представляти матеріал квантової механіки. В даній роботі розглядається найпоширеніший погляд, а саме Копенгагенська інтерпретація. За нею об'єкт є визначеним тільки тоді, коли є спостерігач даного об'єкту. Якщо ж спостереження не відбувається, то об'єкт є невизначеним і може існувати або не існувати де завгодно і в якій завгодно формі.

За Копенгагенською інтерпретацією неможливе існування детермінізму. Наведем пояснення від протилежного. Наприклад, Тед Годеріч стверджує, що детермінізм справедливий, а його заперечення з точки зору квантових явищ хибні тому, що квантові явища — це не події в просторі й часі, а абстрактні сутності. Такі дослідники як Годеріч, стверджують, що квантова механіка справедлива лише для мікросвіту і не має жодної видимої дії на макросвіт. Можна сказати, що похибка при врахуванні явищ квантової фізики і без них занадто мала для того, щоб її враховувати. Якщо теоретично аналізувати Всесвіт, протягом невеликого проміжку часу після створення (Великий вибух), всі частинки (вся матерія) мають рівномірно заповнювати деяку сферу. Якщо далі просуватись вперед по осі часу, то картина не має мінятись, вся зміна відбувається в просторі, який заповнює матерія. Отже, якщо так, то на теперішній час ми мали б чітку картину Всесвіту. Маю існувати чітка відстань між галактиками, скупченням галактик, можливо, навіть зорями. Але сьогодні ми спостерігаємо хаотичність Всесвіту. Це свідчить про те, що невдовзі після створення Всесвіту і появи всіх фізичних сил, почали діяти і закони квантової механіки, які визначили які частинки з якими об'єднуються, створюючи величезні скупчення, і розкидало ці скупчення по всій мапі зоряного неба. Потрібно розуміти, що при ідентичному створенні Всесвіту або її симуляції, результат, який ми спостерігаємо сьогодні буде завжди різним. Отже, твердження, що квантова механіка не вносить ніяких значних змін на макросвіт – хибне. А якщо так, то, з точки зору фізики, детермінізму не існує.

Більшість компетентних фізиків живуть за правилом: якщо щось має наукове обґрунтування, тому можна вірити. Біхевіоризм, з точки зору психології, має найбільше наукових обґрунтувань. Тому фізики приймають формулу ($S \Rightarrow R$), але з деяким нюансом (йдеться не про всіх фізиків). Наприклад, вони приймають те, що коли актуальний стимул голоду, відбудеться реакція пошуку їжі. Хочеться вірити, що вони самі роблять вибір, що саме з'їсти. Фізики - люди, і вони не позбавлені фактору віри. Біхевіоризм заявляє, що в мізках немає свободи волі, тому деякі фізики вірять в душу, в якій і знаходиться свобода волі. Доказів існування або не існування душі немає, тому до тих пір, поки не з'являться ці докази, люди можуть користуватись цією лазівкою в питанні про наявність свободи волі. Звичайно, коли з'являться незаперечні наукові докази того, що свободи волі немає, більшість фізиків, не одразу звісно, сприймуть цей факт і будуть жити далі, як і всі інші люди [3].

Свобода волі, свідомість та підсвідомість під кутом зору медичної фізіології

Вчені в сфері медицини, на відміну від психотерапевтів та психологів, хочуть чітко знати, яка ділянка мозку за що відповідає. Де розташовано те чи інше явище і за які функції воно відповідає. Тому, коли ставиться питання щодо свідомості та підсвідомості, медицина не залишилась

осторонь. Наприклад, біхевіоризм не заперечує таку точку зору, де підсвідомість розглядається як, скажімо, зал засідань, де кожна «людина» висуває свою позицію щодо того яке слово сказати, що зробити далі, яку їжу з'їсти тощо, засновану на різних відчуттях, емоціях, бажаннях тощо. Найкраща ідея, яка, наприклад, набрала найбільше голосів, потрапляє в свідомість, де і проходить подальшу обробку (аналіз). Цим можна пояснити, наприклад, питання про те, чи слід отримати меншу винагороду тут і зараз або більшу винагороду через деякий проміжок часу.

З точки зору медицини все відбувається по іншому. Підсвідомість виступає в якості бази даних, де зберігається вся інформація отримана протягом життя. Наша пам'ять не ідеальна. Старі спогади піддаються забарвленню емоціями, спотворюються або навіть просто видаляються, але все це в справжній формі, в оригіналі, зберігається в підсвідомості. А всі розумові дії, включаючи аналіз інформації, яка надходить з органів почуттів, здійснюються в свідомості. І коли в людини виникає відчуття дежавю або те, що ми називаємо інтуїція, це є ніщо інше, як потрапляння інформації з підсвідомості. Медична фізіологія не відкидає такої речі, як рефлекс, навпаки навіть часто про нього говорить. Але коли мова йде про свідомий аналіз даних, коли людина може сказати, що вона задумалась над відповіддю чи дією, вчені говорять саме про свободу волі в своєму істинному вигляді. Саме через проблему пам'яті і неможливість доведення всіх дій до рефлексів, медики стверджують, що біхевіоризм неможливий. І заперечують можливість посилення на інформацію з підсвідомості, тому що вона відокремлена від свідомості. Тобто ми свідомо нічого не можемо взяти з підсвідомості, але деяка інформація в вигляді того ж дежавю або інтуїції може потрапити в свідомість і викликати певні реакції [4].

Висновок

Отже, з одного боку, якщо свобода волі існує, то ми самі обираємо чому навчатись, яку позицію щодо свободи волі поділяти. З іншого боку, якщо свободи волі немає, то деякі фактори підводять нас до певного наукового вчення і певної позиції щодо свободи волі. Я продемонстрував позиції дослідників з різних наукових галузей. Вони можуть мислити в одному напрямку, як в випадку зі мною (біхевіористом) і моїми двома друзями (фізиком та медиком), але доходити різних висновків щодо питання свободи волі, обґрунтування та аргументації цієї проблем

Список використаної літератури

1. Біхевіоризм [Електронний ресурс], - 2020 Режим доступу до ресурсу: <http://психология108.рф/articles/behaviorism/>.
2. Цикл лекцій Жака Фреско. Лекція № 12 Свобода волі.
3. Річард Мюллер. Фізика часу Усе відбувається зараз. «Наш формат» Київ 2019. С. 193-295
4. Смирнов В.М. Физиология человека. Учебник. – М.: Медицина, 2002.

Остапюк Юрій Михайлович – студент групи ІЕМ – 18б, факультет електроенергетики та електромеханіки, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, e-mail: mrgronom@gmail.com

Науковий керівник **Головашенко Ірина Олегівна** – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та гуманітарних наук, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця.

Ostapiuk Jurij - Faculty of Electrical Engineering and Electromechanics, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: mrgronom@gmail.com

Scientific adviser: **Iryna Holovashenko** – PhD of Philosophy, Associate Professor, Department of Philosophy and Humanities, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia.